

Zlatko
Naglič

Odkritje zemljemerca Ka

Povzetek romansirane avtobiografije

(Ker pripovedovalka – kot že tolikokrat ob drugih priložnostih – možu – to pot raztresenemu zaradi suknjiča, ki ga je pozabil v Kamniku – ne more izpovedati zanjo neverjetno pomembne prigode, si čez leto in dan najde bolj naklonjenega človeka.)

(...)

(Pripoveduje, kako se je po vseh tistih razpravah v Domovih člen o okoliščinah in načinih rabe

vislic »zaradi tehnične napake« znašel tudi v najnovešem mestnem statutu; kako je starosta vzrojl: Gnusna zadeva! Kako je napočil čas negotovega spopada.)

Kdaj sem morala ven, da se pomirim. Na grad! A kaj, tam pa tesnoba spominov! Saj ne, da bi me pritegoval grajski grič, zgradba, pač samota, pač sentiment. Ni grad nič posebnega – na splošno, se mi zdi, ustreza pričakovanju: ni ne stara utrdba, ne nova, razkošna stavba, marveč raztegnjena skupina poslopij, nekaj malega dvonadstropnih, pa dosti več nizkih zidav, tesno so druga ob drugi, in kdor ne ve, da je to grad, bi ga prav lahko imel za mestece. Deloma odrgnjene zidove milostno zakriva bršljan, v majhnih oknih odseva luna.

(Svojega prvega grajskega obdobja se najbolj spominja po zasoplosti – od hitenja v strmo samoto, od poljubljanja, pričakovanja. Spominja se še neskončnega pogovarjanja in poslušanja. – Čez nekaj let prihaja z malč-koma.)

In čez celo večnost, lani, sem sklenila najti vse tiste prikazni, urediti zapiske, končno napisati Tekst. Ves grič ju je poln, iz grmov se po pobočjih kotrlja klokotajoč krohotek, cvileč, kolcav, neugnan in nebrzdan. Lej, tamle smo se učili letati: šele z mrakom, ko je nebo leglo, smo oblebdeli. Povsod so prostorčki za skrivanje – ne vem, so še znotraj večji kot zunaj – cvetovi, polžje hiše. Na neshojeni jasi smo se našlampali pozne rose, da smo bili še ob prezgodnjem bujenju omoitični. Pod tistimile drevesi smo iz iglic naredili obrečno pokrajino. – Pogovori o smrti. Milica. V skoro trdi temi: nabiranje gob. Itd. Ne vem, junija se mi vedno zdi, da ni mogoče umreti. Tako, kot je deklica, pri polpetih, tam malo nad Blagovico proti Trojanam – čudovita vožnja opoldne – začudeno? otožno? vprašala?: Meni se pa zdi tako hecno, da so ljudje mrtvi, če je tako lepo vreme, sončno, pa pokopani.

(Še iz časov tistih zasoplosti na gradu kar vztraja nekakšna svetloba in preobilje krošenj.)

In lanski junij je bil še bolj tak. Navadno sem ostajala do mraka, zrak se komaj pregiba, goščaven od cvetne sopare, zapiske odložim, tesnobnost mi spet ne da brati, včasih pa le od nekeje veter, in moram po krebri za frfotajočimi spomini. V oljnatem prelivanju mraka uživam v vroči drhtavici, se naslajam z bolečino, nemirom, prebuja se davno gomazenje v drobu. Čas Purkinjevega fenomena je, premišljam: naj znova preberem Dygatov Karneval ali pač Strachura, tega nesrečnega Strachura. Vzljubil jo bom z močjo volje. Preberi! Mož ni hotel – Tisti večer prej sem prvič sedla na tole klop, zmeraj se mi je zdelo preveč skrita. Knjiga se je še lepo videla, listje je že bilo črnkasto. In med sencami tja proti gradu nekaj gibanja. In že nekaj dni poprej se mi je zdelo – sem vedela, da se mi želi nekdo približati. V svetlobi se je kazal le kot migotanje pregretega junija, z mračenjem pa se je gostil v omahujoče. Menda bo razumel, da ga nocoj vabim? – Že se lušči izpod obzidja –

(Zemljemerec Ka se ji rahlo pokloni, jo navda z zaupanjem, z radovednostjo, očara s starinskim izrazjem: obakraj, žužnjač, hiševalka, podmurjeno gledati, zijak, opeštnica, itd., in, ob kratkem, pregovori, da ostane z njim do zore, ko bo mogel dokončati svojo pripoved.)

Bil sem bolehen deček, kar sušil sem se in sušil, da je oče obupal in me prepustil materi in njenemu bratu, duhovnu.

(Kar lepega dne pri stricu odkrije knjigo reprodukcij renesančnih mojstrov in znenada odkrije življenje samo. Skriva hlastno išče nove vire, obiskuje razstave. Stric ve, kaj mu barva poprej presojna lica, od kod mu napetost v mišicah, kmalu tudi, čemu opravlja priložnostna dela: da bi zbral za učbarino pri mestnem portretistu. Nič hudega, ko le doume, da je priročnejši za zemljemerstvo, saj so mu vse one čudovite podobe zazmeraj ostale v duši, najbolj pač Guercinova Suzana v kopeli.)

Kar je prikazovala, je bilo malo, celo manj kot Tintorettova predloga – a kar sem ob njej želel, se je stopnjevalo do oživljajoče slasti. In le kje bi mogel spoznati svojo Suzano, če ne na edinem idealnem kraju za takšna srečanja! – Neko vročično noč me po dolgem premetavanju spanec premoti, da se najdem v gradu sredi vonja, kakršnega dotlej še nisem bil spoznal. Od živega bitja je moral biti. Prebijal sem se skozi mrakobo hodnikov in stopnišč k izviru. Približam se že, vidim huškniti v temo štiri krepke moške postave. Videti je, da je Suzana pravkar prišla iz kopeli. Do vratu je zagrnjena v lahno otiralo, na katerem se v sledeh prenikajoče vode zarisuje njeno telo. Obraz pa izginja, če ga hočem zagledati, niti zvijača s škiljenjem, kot na najdrobnejše zvezde, ne pomore.

(Dekle mu, pripoveduje pripovedovalka, ponudi stol in zdaj že staremu znancu spregovori kot Strachura: da je ženska, normalna ženska, da bi, kot pač ženske, brez večjega naprezanja mogla imeti vsakega moškega, in se popravi: skoraj vsakega, ker on v mislih podvomi, toda ona da hoče imeti samo enega.)

Celo življenje sem odtlej mislil na Suzano brez obraza, jo zaman iskal v podobah vseh deklic –

(Ka obmolkne, kjer Dygat nadaljuje: ostala mi je v spominu kot ideal deklinške lepote, kot mit deklinškega čara, in pripovedovalko presune Kajevo spoznanje: in, lej, ta mit zdajle sedi ob meni v postavi povsem tuje, lepe, zrele ženske, katere zrelost, resda, že zahaja, dopolni Dygat.)

Kolikokrat le se mi je Suzana vračala v sanje! Toda nekoč opazim, da to niso več mladeniške sanje: tisto neizgovorjeno vprašanje na koncu: ali bi hotel biti prav jaz njen edini, ali bi jo mogel imeti rad, zdaj ne ostaja več brez odgovora: S srcem ne bi mogel, ji rečem, srce se mi je razbilo – toda takšno bitje bi mogel vzljubiti z močjo volje. – Tako, vidite, zaradi skaženih sanj sem zapustil dom, ženo, otroke, ne zaradi poziva grofa West-westa!

(Ka na tem mestu tudi še v nekaterih drugih ozirih polemizira s Kafkovo priredbo, zlasti glede pisateljeve dokumentirane domneve, da bo junak umrl izčrpan od neuspešnih prizadevanj priti v grad.)

Morda je vedel za moje težave s srcem – pričele so se dve, tri leta po poroki – toda ko sem odšel – koliko škandaliziranja med srenjo! – kot bi odrezal: spet sem živel, in zdravje se mi je povrnilo, polnejše kot kdaj!

(Ne načne ga niti vsakršno oviranje, tako od grajskih kakor od vaščanov. Zatrjevanja, da v grad ni mogoče, le podžigajo njegovo vztrajnost; zanj je še kako veljala starostova misel: Mora biti neka sila, neki vzgon, neka nagonska slutnja, ki nas je od jamskega človeka vodila do tega, kar smo, k življenju, o kakršnem smo sanjali. Zvestoba tej moči je moralna dolžnost, in le kdor je v skladnosti z njo, je v skladnosti z duhom človeštva in v skladu s tistim v samem sebi, po čemer je udeležen v snovanju te čudovite moči v službi svetovnega duha.)

Zagrizel sem se še bolj, tuhtal in tehtal. Priznam, če ne bi šlo drugače, sem se nameril pridobiti celo kmete, da bi skupaj prodrli v grad... Toda znano je, vztrajnemu pomore naključje.

(Kaj časa je Ka prebil v gostišču Pri mostu, v neki pijanski noči pa skozi megličevje omame vendarle doume neko blebetanje: da so bili telefonski pogovori prevara, da sta Klamm in Sortini najeta igralca, da je grad od Gospodovega leta 1547. prazen, itd. itd.)

(...)

Okoli polnoči najbrž – zvezde so že čisto drugje – se zavem, da sem menda spet spala. Mesečina se usipa skozi špranjo v kostanju, da se mi, prvič, razkaže Kajevo podoba: krepak je, da se bog usmili njegovih let, pripoveduje nekam predse, kot da me zanj že zdavnaj ni več tu, nič se ne trese od hladu, potem mi le nakloni iskreč pogled, da se zazrem v luno skozi goščavo: nič manj se ne blešči v njegovih očeh:

A šele v grajskem arhivu se mi je zgodba zaokrožila.

(Ka opazi pripovedovalkino drgetanje, vstane, se razgiba, povabi jo na sprehod, ura pokaže poltretjo, stopata skozi tisto senčnato zlato srebrnino, ki po medulah gomazi v središče Zemlje. Ka stvarno poroča, da je našel 650 grajskih listin za leta med 1207. in 1868.)

(...)

(Sredi 16. stoletja gospodari na gradu plemeniti West-west, ki skrbno in »z gorečnostjo, kakršno zmore zgolj in le« do mysticizma prignana verujočnost, preučuje tiste čase modreca edino vredno umetnost: ars moriendi. Toda v še zgledno srednjeveško togi moralni drži je že zaznati neutajljivo dvojno, še za zgodnje humaniste značilno razpetost med krščansko zahtevo po zagrobni slavi in prebujajočo se renesančno željo, vse bolj neženirano razkazovano kot stremljenje h glorii mundi. V tej moralni stiski, med vzvišenostjo in pritlehnostjo išče gospod najrazličnejših opravičil: če pomeni slava nesmrtnost zaslužnemu, pomeni za vse druge dragoceno dedino, ki naj se jo jemlje za vzgled in skrbno ohranjanje, zapiše. Nekatere druge, kot da se je izvil tesnobičnosti neugodja, pa: nenadoma čutim neznanu mi veselje do življenja, poleg veselja, ki mi ga nalaga zemna služnost božjemu hotenju. A že nadaljuje: pomešano z običajnim nelagodjem. Spoved me bo očistila.

Oporo in pomiritev najde pri strogem Colucciu Salutati: vse zemsko se mora utelesiti v nečem snovnem, potemtakem minljivem, duh pa je večni, in z njim postane večna tudi resnica, ki jo dojamem v življenju.)

No, s tem se postavi na zrišče srednjeveške razumske nesmrtnosti, ne da bi ga, tak je vsaj videz, skrbelo, koliko načena osebnost, prezira sadove volje, zatajuje strasti. Tako pozabi na dozorevajočo hčer, ki jo je varoval tako zelo, da ji kmetstvo še imena ni vedelo.

(Grofova knjižnica premore najslavnejše umetnosti umiranja: morda najstarejša, Ars moriendi, anonimno ilustrirano knjižico, ki se je v 15. stoletju razširila po Evropi v kar šestdesetih izdajah, pa pariškega kanclerja Gersona Scientio mortis, napisano baje med koncilom v Konstanzi, pa Le livre comment on aprent à bien mourir, pa Libro de la preparatione a la morte Bartholomea de Maraschija, Dispositorum moriendi Johana Niderja, Doctrinale mortis Jeana Raulina. V zapiskih, nedvomno vročinskih premišljanj v samotnih nočeh gori v grajskem stolpu, goreče pritrjuje Gersonovi doktrini: pomenu smrti za kristjana, neogibnim vprašanjem umirajočemu, svetu zdravniku, da mora poklicati duhovna, da k težkemu bolniku ne sme vabiti prijateljev, marveč ga spodbujati, naj ne odlašaja, nikar da bi mu vlival upanje na ozdravitev; zatem omahuje, ko ugotovi, da tako Suso v svoji ars Orlogio kot Petrarca v De remediis Gersonu nasprotujeta. Navdušeno poskuša privzeti in prakticirati tezo o duhovnem človeku, ki da se v nasprotju z naravnim ne boji ne bolečin ne fizičnega izničenja, zakaj poštenjak, pravičnik in svetnik so vajeni želeči si smrt, ki naredi konec zemeljskim nesrečam. A ga zopet omaje: razprava o kugi. Za Salutacija je ta poguba kazen ali vsaj zdravilno svarilo, Boccaccio pa se ji dejavno upre. In grof nekje zapiše: Spet gostimo kmetiče, da jih obvarujemo črne smrti. A se že ob naslednjem koraku spotakne: pritrditi Salutaciju, ki primerja bežečega pred kugo z bežečim pred roko pravice, ali Pelegrinu Zambeccaru, ki mu v pismu 13. avgusta 1390 ugovarja: celo živali se skušajo ubraniti pred smrtnimi grožnjami, in izzivati Boga bi pomenilo, ko mi ne bi hoteli varovati poklonjene nam dobrine. Še odločnejši je Peter Pavel Vergerrij, ki leta 1395 piše Giovanniju da Bologna: Če ne bom umrl med prvimi, me ne bo nič zadržalo, da ne bi odšel. Toda vseeno še 1531., ko je končno

izšlo že okoli 1480 napisano delo Pietra Barozzija *De modo bene moriendi*, beremo – skozi West-westov povzetek: učeni škof v Bellunu in Parizu, veliki kancler pariške univerze, poje hvalo kugi zlasti zaradi njene smrtonosnosti. Prednost ji daje pred drugimi smrtmi, ker je pri okuženih, še posebej je to pomembno za mlade, upanje docela neznatno, zato da moremo kužne šteti med tiste, ki morejo bolj kot drugi »in Domino mori«. – Potem grofa za daljši čas zaposli Niderjevih pet razlogov za objokovanje mrtvih, in ob njih razlogi, zakaj življenja ne smemo prezgodaj zapustiti. Nekatere grofove opazke pa dajo slutiti, da je zaznal prelom: v najostrejših umih njegovega časa zamira prepričanje, da mora biti za dobro smrt celo življenje prežeto z mislijo nanjo, dramatično občutje telesne tesnobe, strah pred telesnim razkrojem oslabi, ostane pa nekaj novega: strah pred onstranstvom. Tega je, navsezadnje, upodobila že omenjena *Ars moriendi*, še bolje pa naslovnica francoskega prevoda dela *Cordial quatour novissimorum*, ki si jo je grof v povečavi uokviril nad zakonsko posteljo: petero različnih oseb se nehotе znajde ob Smrti. Nobena je ne gleda, štirje celo prizadevno strmijo v tla, najbolj oddaljen, menih, pa ima najbolj žalosten, najbolj potrtn videz, pogled mu ugaša v praznini. V resnici pa vsi s tesnobo sledimo gibom čudnega, zamišljenega bitja, ki nosi gosto pregrinjalo cvetja in trav, in se peterici zadenski približuje. Videti je, da bi se prestrašeni radi umaknili na rob pasu, ki ga kosa neprizanesljivo daljša, a iz njihove potrtnosti razbiramo, kako šibko je upanje na izogib. Gledalcu se zdi lažje stopiti v sliko, saj je kdaj že sredi dromidske podobe. Smrt se obrne k njim z nečloveško, ironično nasmehljano spako.)

(...)

In v tako občutje se naseli – bolj z dušo – prekipevajoč mladenič, popotni slikar, da nadomesti preminulega rodbinskega portretista. Slik ne podpisuje – morebiti ni naključje, da je marsikatera remake motivike velikega Hieronymusa Boscha! – grof pa ga v svojih zapiskih, polnih polemičnih opomb na njegov račun, pa vselej tudi občudovanja, dosledno – celo v dogovoru? – omenja le kot »mladega mojstra«. Fant prinese v grad strast, sproščenost – do samega roba frivolnosti, bi morda trdil površen poznavalec njegove osebe – da, kar upor – West-westu docela skrit, četudi ne prikrivan, grofici materi domala ljub, grofični?

Mladenič ostane na gosposčini mesec, dva, odide po poslih drugam, in se vrne, ko ga doseže sporočilo o novem naročilu. In tako nekaj let. Dovolj, da v dolgih urah pozirajočim in ogledovalcem – zmeraj gospodični, katerokrat gospe – razkrije premnogo nezaslišano, prevratno misel. Deklica dozo-
reva v žensko »strastne vere«, nam poroča grof, »v življenje, prepuščajočo se vsem šesterim čutom sveta, ki so se zlivali v opite fantazije o sedmem«. Oče svojih spoznanj ni črpal iz osebnih stikov s hčerjo ali spovednikom, temveč iz zapisnika mučenja njene spletične.

Po vsem sodeč užije mladi mojster iz skrivne zaveze z grofico in grofično duhovno zadoščenje, ki pa mu po drugi strani daje vse silnejši likovni zagon – vse tja do zanosa, ki doseže vrh s fantazijskim mladenkinim portretom – figuro. Figuro končno z obrazom moje Suzane. Videti je, da je

pravkar prišla iz kopeli. Do vratu je zagrnjena v lahno otiralo, po katerem sledi prenikajoče vode rišejo telo. Stoji tesno ob – deniva – alabastrni steni, da se – pretanjena diskretnost? – v do popolnosti zglašeni rdečini zrcalijo samo nežno oblasti robovi dekličinega ozadja. Priznajte, mladi mojster je vedel, da bi hkratni pogled na njeno celo lepoto okamnil preskromno dojemljivost čutov, preplašil duha še tako skromnih pobud. A če je zavaroval nas, pa je bil neusmiljen z upodobljenimi! Resda šele pozornejše oko odkrije iz ospredja v mrak bežeči krepki moški postavi, ki odsevata tudi za dekličinim hrbtom. – Sanje, popolne sanje! Nič manj od motiva sam upodobni prijem! Šele na pragu visoke renesanse že udejanjanje slutnje manierizma – in več: napoved baročne razgibanosti. Suzanin obraz je miren, dostojanstveno onstran, sfinga, ravnodušna za vse, kar je živega? na način hladnega formalizma kakega Angela Bronzina – morda imate pred očmi, kako mirno njegova Venera prenaša Kupidove dotike, tudi navzočnost Blaznosti, Časa? A v tej izvzetosti je past! Izvzetost je lahko vselej zavzetost, zamaknjenost, odvezanost blaznosti časa zunaj. Tako tudi moja Suzana ne opaža, da izginjajo nespodobniki, saj ne morejo biti njena želja – saj njena želja je – celo: je še – onstran tukajšnjosti, je še zgolj ono zlivanje šesterih čutov »v opite fantazije o sedmem«, je čakanje, da se bo nekoč, med zvezdami, sredi kresnic, prelila v kozmos dopolnjenega hrepenenja. In ob čisti lepoti mladi mojster ne pozabi na mračno stran sonca: štirje ogleduhi, tudi trpki sad Tintorettovega in Guercinovega spoznanja.

Na večer pa, ob kaminu, sočni gnjati, rubinasti kapljici s posesti, ki so tam onkraj nenehno trepetale pred nevernikom, kdaj tudi ob zvokih kake popotne pevske družčine, neskončni disputi – še do prvih petelinov! Že drobci iz grofovih zapisov izreče dovolj: mar me bo res zlomila neustavljiva radoživost mladega mojstra?! Skoraj do pogube, v pregreho me žene!

Mladenič na izust obnavlja mnoga pozabljena dela, mnoga prekleta, prinaša najnovejša. West-westovi neskončni komentarji, njegovo nedvomno trpljenje v podoživljanju ob zapisovanju pogovorov, vse nakazuje, da se ima plemenitnikova stiska končati v blazniški razkrojenosti, če temu prenavljanju, rekel bi: še povsem gotske katedrale, ne bo konca. Fant mu, recimo, ne da miru z Gianozzom Manettijem, ki v četrtem delu *De dignitate et excellencia hominis* slavi sedmere čutne radosti blaženih: nespremenljivo dobro zdravje, večno mladost, lahkomišelnost brez pomanjkanja, lepoto brez napak in neskladij, nesmrtnost, večni počitek in popolno veselje. »Gotovo, skoraj ne dvomimo, spetljan je s hudičem,« pa zabeleži grof o redovniku kanoniku Celsu Maffei, veronskem literatu, ki v *De sensibilibus deliciis paradisi* neutrudno ponavlja: blaženi bodo v paradizu deležni vseh tistih radosti, ki jih je človek poznal pred izvirnim grehom. Zgrozi se West-west nad poudarjanjem tipa: blaženi se bodo objemali in poljubljali kar najbolj pristrčno in popolno – celo na daljavo. Nune bodo deležne užitkov vida. Device tipa. Etc., etc. Na koncu poroča o dvanajstih dobrinah, ki jih tukaj predvsem želimo, onstran pa nam bodo nudene v obilju: mladost, zdravje, lepota, telesna moč in gibkost, neobčutljivost, obilje vsega, popoln

pokoj, vsevednost, čast in slava, »societas omnium appetituum sensuum«, gotovost, da teh dobrin ne bomo izgubili, in splošno veselje.

Kdove, kako bi bile zadeve potekale, če se sredi majnika 1546 ne bi bili pojavili pod gradom turški oblegovalci – le majhno krdelce sicer velike sile, ki je že marca prek Kočevskega in Ribnice pridrla vse tja do Ljubljane in se potem razpršila po deželi. Iz spletičninah izpovedi med mučenjem spoznamo, da je golo naključje ustavilo postavnega, grozljivo lepega janičarja, ki je z belcem ob vrancu jezdil na čelu že utrjenih Osmanov.

Dekleti sta prakticirali – zapisek je težko berljiv – nekaj čudnih (čutnih navad) naslad. Ker se iz gradu brez grofovega privoljenja ni moglo, sta se v zaobzidnem vendarle prostranstvu izmuznili v samoto okušat megleno jesensko škropljenje, drgetat v najostrejši zimski vihar, pit pomladne nalive. Najbolj ljubo pa jima je postajalo sonce. Že zgodaj na pomlad odhajata v najbolj oddaljeno obzidno galerijo. Nič čudnega potemtakem, da se pozneje inkvizitorji zgrozijo: saj je spletičnino telo porjavelo čez in čez. – In tako se je namerilo, da Turčin opazi gospodično. In čez nekaj dni krdelce izgine. A ne poneha šušljanje, da se po hosti potika tisti imenitnik z dvema konjema in da je z nekom celo spregovoril okorno domačo besedo. West-west se obotavlja: naj mar ukažem izpad zoper demona – saj živ človek pač ni?! A že se razpredajo ljubavne niti! In ko nekoč gospodična med vezenjem v galeriji, prevzeta od neznanega ji počutja, osnuje in se ji čez obzidje razmota rdeča klobka – Pa kako, prosim, naj bi jo Otoman, menda vaje skrivne haremske govoriče predmetov, ne razumel kot najdražji mu salám: ljubi, povzpni se k meni, ker srce hrepeni zapustiti to ječo!

Zgodba končno steče po bliskovo: sredi visokega poletja ljubimca odjezdita, grofica mati zboli, oče roti Boga, spletična od mučenja skoraj izdihne, a občevanja s hudičem ji na srečo ne prisodijo. Ko si grofica opomore, pa naroči mlademu mojstru grajsko kapelo spremeniti v posvečeni kraj spomina na hčer. Mladenič prične s podobo novorojenke pri krstu, nadaljuje s prvim obhajilom, birmanskimi svečanostmi, itd., prihrani – kot v nejasni slutnji naraščanja navdiha – Suzano v otiralu za konec, in nadaljuje s fantazijskimi upodobami, sledeč načrtu za življenje svoje edinke, kakor sta ga predvidela starša: skorajšnja poroka, rojstvo prvorojenca, prve gube od radostnih skrbi, ohlajena ljubezen, zrelo obdobje vezenja, etcetera, intakodalje, tja do prikazni postave že povsem tuje, lepe, zrele ženske, katere zrelost, resda, že usiha. – Prepričan sem, da ga je tu ustavila razbolela ljubezen do hčérine neminljivosti vse otožnejše grofice matere. Kajti mladenič se prav iz ljubezni ne bi ustavil – videz je, da bi si hotel prikazati deklico vso, jo použiti z njeno smrtjo vred. Od slike do slike je skrbnejši, postopoma že predan, gorečnost preide v strastno naklonjenost. Vidim ga, kako na pragu visoke pomladi z neskončno ljubeznijo prikrije Suzano z otiralom, potem pa bogato poplačan, a že podoben bolehnemu dečku – kar sušil se je in sušil – zoper svojo voljo odide v svet, da najde novo podobo za poškodovano željo. V grad pa pride novica, da sta lepi janičar in njegova ljubica doli v Rogu, med zeleno bratovščino. West-west le zamenja svete knjige z bojno opravo, a ker nesreča nikoli ne pride sama:

se napoti čez Dolenjsko, ko jo Turki tisto leto že drugič plenijo. Zdaj nihče več ne more ustaviti spletkarskega majordoma: a brez uspeha obtoži gospo skrunitve svetega prostora s svetno bolečino. Grofica, trdnjša kot kdaj, uredi zapuščino, razpusti posle, ustno odveže kmetstvo – pisno ga ne bi smela – in odide v kloster.

(Občutljiva pripovedovalka pritakne zvezdico. Zvemo še, da novi lastniki, daljni sorodniki, poslej lepo skrbijo za grad, za modne spremembe, skladne s časi. Ka se v daljšem traktatu pokaže izjemen poznavalec. Vztrajnejšega bralca spravi ob laгодje dvoje: dejstvo, ki daje misliti: »Navdušuje me grajska veduta«, in dejstvo, ki bi dalo misliti, če ga pripovedovalka ne bi bila zamolčala: da morda ves čas ni vedela, ali Ka razlaga zgodovino gradu ali gradov.)

Kot bi se dvigala rahla meglenost. Ka sredi odneha, globoko vdihne, Se že barva, reče, opazite? Ne, prenežno zame, odvrnem. Tudi zame, prhne v značilen bežen nasmešek – kot bi se starci ne imeli več časa zamujati s smehom? – ampak vem, da se!

(...)

Nisem opazila, kdaj se je pričela črnikasta kupola nad nama spreminjati v pobledevajočo noč in zeleneče drevje, kdaj je zacingljalo od ptičev. Neusmiljeno zanosno, preradostno razbijajo po dragocenem nebeškem kristalu, izvabljajo odrezave, kljuvajoče zvone. In kdaj je zardel vzhod?! Takrat vstane: Stopiva do kapele? Miren, lep v tej starčevski večnostnosti, gleda me s skoraj neznosno naklonjenostjo že zdavnaj pomirjenega neminljivega hrepenenja, z nekakšno lahkotnostjo seže v krošnjo. S stisnjenimi ustnicami in nekoliko trpkim izrazom v enem poskusi zakriti in samoironizirajoče priznati hipno bolečino v hrbtu. Izroči mi rebus: ko-stanje-v list.

Stopiva naokoli pod grad, dvakrat zdrsnem po rosi, a krepek prijem zmore! V vodnjaku nad ribnikom zaslutim potopljena vrata. Ka se trdo skloni pod mostiček, na novo podmazan mehanizem dvigne zaporo, da voda odteče; po rokavcu potočka, ki ne presahne leto in dan, se vodnjak, če je potreba, zopet napolni. Odpre rešetko, še vrata, in sva v čudno osvetljenem rovu. Sredi popolna tema. Izstopiva blizu kapele.

Lahko si misliš, kako se je vse skupaj končalo. Res se prepoznam na portretih, resda vse bolj proti prvim vse teže: mil obraz, vdan zamaknjenosti, tistile otrpel pred izbruhom slasti, oni tam – gledaš kdaj tudi ti sebe s tako, skoraj neznosno naklonjenostjo že zdavnaj pomirjenega neminljivega hrepenenja? Gledam telo, čez vse diskretno razkrivajočo premočenost. Seveda mi ne pripada več, a ni v njem nič več strasti – če se iskreno zalotim v kakem neulovljivem trenutku. Takšna, kot se vidim, sem na zadnji podobi.

Takrat me Ka poprosi, naj stopim v snop, ki lije skozi rozeto nad oltarjem – ta čas se je od vrat že pomaknil na sredo kapele. Starec pa se skrije nasproti v mrak in me začaran gleda: vidim ga, vidiš, tamle, ob zadnjem portretu: spreminja se v ironično nasmehljano spako s Cordiala. Zamižim od premočne svetlobe od groze. Opazi – vidim, da se z bolečino trga iz sanjarjenja – in me povabi, naj zamenjava stojišči. Zagledam od

strastne radoživosti vzravnane mladeniča v ogrinjalu, popacanam z barvami.

Nekaj orfeičnega se mi je zazdelo na njem – Ta hip le vem, kaj: ne bo popustil, ne bo me pogledal, ni hotel preveč: da ga le jaz vidim, zadošča.

(Ko ju prerivajoča se množica in skoraj bodičaste bliskavice že izrinejo iz kapele, poslušalko obide sočutje strahu in slasti avanture: Se ga nisi bala, neznanca? Kaj, ko bi bil agent iz Procesa? Napišiva vsaka svojo zgodbo!)

Marinko
Soldo

Pajčevina

Odiseja brez kakovosti

Zgodovina romana je zelo kratka, stara komaj nekaj več kot dve stoletji. Oblika romana se je razvila v osemnajstem stoletju, dosegla višek v devetnajstem, zdaj pa, če lahko verjamemo slabim znamenjem, v dvajsetem stoletju nazaduje. Ne govorim o umetnosti beletrije, ki je stara toliko kot civilizacija, pripovedovanje v prozi je populariziral že Giovanni Boccaccio v Italiji štirinajstega stoletja in ustvaril šolo privržencev, iz Španije izvira velika satirična stvaritev Don Kihot Miguela de Cervantesa, sočni francoski pisatelj François Rabelais nam je podaril Gargantuo in Pantagruela, Anglija pa ima Geoffreya Chaucerja, Thomasa Maloryja in Bunyana. Vendar se je pravi roman pojavil kot zavračanje takšnega zunanjega romansiranja, in pomeni torej nekaj docela drugega, nastal je kot književna potreba angleškega srednjega razreda, dotlej nepismenega občinstva, ki je z bogatenjem prvič bilo sposobno brati pismenke na straneh knjige. Zato ni naključje, da so bili trije veliki novatorji romana – Daniel Defoe, Samuel Richardson in Henry Fielding iz istega naroda in iz istega rodu, v svojem času so ustvarili novi realizem, saj so opisovali življenje takšno, kakršno je, brez kakršnih koli družbenih krink. Odkrito lahko rečemo, da je bilo to rojstvo romana precej pohujšljivo – Defoejeva Moll Flanders je bila med drugim tatava; Richardsonova Pamela hinavka; Fieldingov Tom Jones razvratnik. Osebna doživetja teh piscev so bila njihova književna tvarina, to pa je bilo novo in enkratno, tradicionalno prevzete vsebine so zavrgli. Bralec je pozabljal, da bere knjigo, živel je v resničnem svetu; imel je občutek, da je v resnici tam, takšno razmerje med književnostjo in življenjem je bilo velika in vznemirljiva novina.

Ko je pred tremi desetletji neki ameriški založnik naprosil enega od največjih mojstrov proze Somerseta Maughama, naj izbere deset velikih romanov vseh časov, je ta omenil enega iz osemnajstega stoletja (Tom Jones) in devet iz devetnajstega. Zanimivo je, da so bili štirje romani angleški, trije francoski, dva ruska in eden ameriški (Moby Dick). Maugham je jasno povedal, da je bilo devetnajsto stoletje obdobje romana.

Posvetimo za hipec pozornost začetku tega čudežnega književnega